

ОЙБЕКНИНГ “НАВОИЙ” АСАРИ ТАРЖИМАСИ ХУСУСИДА

Ўзбекистон жаҳон ҳамжамиятида ўз ўрнини эгаллаб бораётган бир пайтда ўзбек адабиётини дунёга таништириш ва тарғиб этиш муҳим аҳамият касб этади. Биринчи президентимиз И.А.Каримов томонидан 2012 йил 10 декабрдаги “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1875-сонли қарори чет тили ўқитувчилари, таржимонлар ва шу соҳага алоқадор мутахассисларга катта масъулият юклади. Бунда мавжуд бўлган барча имкониятлардан оқилона фойдаланган ҳолда, бизда бор салоҳиятни кенг жамоатчиликка кўрсата билиш талаб этилади. Бу борада кенг кўламли ишларнинг амалга оширилаётгани ва бу ишлар жумласига эл ардоқлаган адибларимизнинг асарларини чет тилларга тўғридан-тўғри таржима қилинаётгани қувонарли ҳолдир. Шу йўлда амалга оширилган ишлардан бири сифатида Ойбекнинг “Навоий” романининг таржимасини кўрсатишимиз мумкин. Бу асар И.М.Тўхтасинов ва О.М.Мўминовлар томонидан инглиз тилига ўгирилган бўлиб, АҚШлик мутахассис Кристин Смарт томонидан таҳрир қилинган.

Бадиий асар таржимаси мураккаб ва машаққатли жараён ҳисобланиб, таржимондан маҳорат ва катта тажрибани талаб қилади, негаки бадиий асар фақат воқеалар баёни бўлмасдан, балки ўқувчига эстетик завқ бағишлаши, уни асарда тасвирланган ҳаёлот оламига бошлаб бориши ва инсонда турли эзгу, ижобий таассуротлар уйғотиши билан ажралиб туради. Ойбекнинг “Навоий” романи содда тарзда таржима қилинган бўлиб, инглиз тили сўзлашувчиларига Алишер Навоий сиймоси, унинг эзгу ғоялари, амалга оширган улкан бунёдкорлик ишлари ва яхшилик йўлида халқ учун қилган хизматлари, шунингдек, Ўрта асрлардаги шарқ муҳити, турмуш шароитлари ва турли ижтимоий-сиёсий воқеалар қизиқарли усулда етказилган. Асар таржимасида бир қараганда кўп ҳолларда компрессия (матннинг қисқариши) (1, 106-б.) усулидан фойдаланилганлиги аслият матнидаги юксак маҳорат ва гўзалликка путур етказгандек туюлади. Лекин, иккинчи томондан, маълумки таржимада ҳар доим ҳам юз фоиз муқобилликка эришиб бўлмайди ва аслиятдаги баъзи жиҳатлар йўқотилади. Шу туфайли бу каби камчиликлар барча таржима асарлари учун хос дейиш мумкин. Асар таржимасида ғализ жумлалар, маъносиз сўз бирикмалари ва ибораларнинг учрамаслиги таржиманинг қимматини оширади. Асар таржимасининг ўзига хос жиҳати шундаки, бу ерда атоқли отлар ва жой номлари, ўзбек маданиятига хос бўлган реалаялар ўзбек тилида қандай бўлса, инглиз тилида ҳам худди шу тарзда ўзгаришсиз, транслитерация усулида берилган бўлиб, бу сўзларнинг билвосита эмас, бевосита ўзбекча талаффуз ва графикада инглиз тилига кириб боришига замин яратади. Бу ҳолат ўзбек тилини жаҳонга танитиш ва ўзбек тилига оид бўлган сўзларнинг инглиз тилига кириб бориши, шу билан бирга ўзбек тилининг жаҳон тиллари интеграциясида мавқеининг ошишига хизмат қилади.

Асардаги мураккаб эргаш гаплар, эргаш гапли қўшма гаплар маъноли синтагмаларга ажратилган ҳолда алоҳида мустақил содда гаплар кўринишида таржима қилинган ва бунда, юқорида айтилганидек, компрессия усулидан фойдаланилган. Масалан:

“Арслонқул чумолидай тўхтовсиз ўрмалаган одамлар орасида, ҳар томонга аланглаб, ҳар қадамда ҳунар ва санъатнинг мўъжизаларига йўлиқароқ, тентиб кетди-да, солинаётган мадрасанинг пештоқи қаршисида Соҳиб Дорони заррин ёқа тўн кийган, ёшгина олифта йигит билан қизғин суҳбат қилаётганини кўриб, улардан нарироқда тўхтади” (2, 201-б).

“Arslankul walked among people, tirelessly scurry like ants, and glanced around curiously.

Near the madrassahs being built opposite the portal he saw Sahib Doro, busily talking with boys smartly dressed in robes embroidered with gold collars.” (3, 184-p.)

“Мавлоно Шаҳобиддин ярқирок тўнини ҳалпиллатиб, юқорига ўтди. Гўё шогирдларнинг ўлтиришига кириб қолган домладай, кеккайиб ўтирди. Паст бўйли, кичик, лекин миқти гавдали, ботиқ кўзлари бесаранжом ўйнаган, паҳмоқсоқол, пала-партиш кийинган мавлоно Биноий лабларидаги истехзоли кулги билан ҳаммага бир қараб қўйди-да, сохта бир камтарлик билан кичик қаддини бироз букиб кўришди ва қуйига, тўғри келган жойга ўтира қолди” (2, 149-б).

“Mavlon Shahobiddin in an overly spacious, bright robe, went into the room and sat proudly on the place of honour, as if a teacher among students. – Casually dressed, stocky Binoiy with a patchy beard and shifty eyes anxiously looked around quizzically. He bowed with mock humility and sat down on the first available place” (3, 138-p).

Асардаги ўзбек маданияти, турмуш тарзи ва атрофдаги бутун объектив борлиқнинг ўзбек тилига хос тарзда ифодаланишини инглиз тили китобхонларига етказиш мақсадида уларга тушунарли тушунчалар ва ҳаёт тарзига яқин бўлган иборалар билан алмаштирилгани эътиборга молик. Бу ҳолатни қуйидаги жумлалар таржимасида кўриш мумкин.

- Бек оғанга айрон келтир, қизим (2, 55-б).

... Қиз ҳаял ўтмай, эски бир шолча, тоза кўрпача ва ёстиқ олиб чиқиб, эпчиллик билан жой ҳозирлади (2, 55-б).

- Bring some ayran for your brother here, my daughter. (3, 51-p.).

... The girl brought a small carpet, clean kurpacha and a pillow and prepared a place for a rest quickly (3, 51-p).

- Гул қизим, мен сенга яқинда анча ўртоқлар топамен, не дейсен? (2, 49-б).

- Oh, my lovely daughter, I am going to find some friends for you one of these days, what do you say? (3, 45-p.).

- Мир жанобларини бениҳоят ташвишга солиб, ғазабларига сабаб бўлган воқеа шулки, - деб бошлади Ҳайдар, - яқинда сиз пушти-паноҳимиз подшоҳи оламнинг баковуллари Мир жанобларининг ҳаётларига қасд этди! (2, 367-б).

- There was a case that alarmed and angered infinitely Mr.Emir – he said – One of the chefs sent by the sovereign, for our protection and support, attempted suicide to the life of Mr.Navoiy (3, 339-p).

Таржимада аслиятни тўлиқ сақлаб бўлмаслиги ва ёзувчи даҳоси, унинг қалам кучининг қудратини таржимада ифодалаш учун катта қобилият ва йиллар тажрибаси кераклиги, таржимада ёзувчи ғоясини ифодалашнинг уддасидан чиқиш мушкуллиги қуйидаги мисолларда кўринади.

... Қони, эти, тирикчилиги, ери, тили, тарихи бир бўлган бир халқ нима учун икки душман гуруҳга бўлиниб, бир-бирининг қонини тўқади? Нима учун бутун бир халқнинг азамат дарахти илдизларига болта урадилар? Бу йигитлик, қаҳрамонлик, зафарми, ажабо? Шоир қалбининг яраси билан тарихни ўйлайди (2, 75-б).

... For what the people who have the same blood, flesh and lifestyle, the same origin, a unique language and past divided into two hostile camps and began to destroy each other? The poet thought about the history of these people (3, 69-p).

... Муомалада, Ҳайдардан бошқа, ҳамма у билан самимийдек кўринишига қарамай, Абдусамад юракларнинг қаърида, кўзларнинг яширин маъносида, сирли имо-ишораларда унга ёт каби қараганликларини сезди. Навоийнинг ер тагида илон қимирлаганини сезадиган зийрак эканига кундан-кун чуқурроқ ишонди. Ҳамманинг икки кўзи бўлса, Шайх Баҳлулнинг гўё ҳаммаёғи кўз... (2, 347-б).

... All the servants of Navoiy, except Haydar, accessed with the new chef friendly, but their expression of the eyes and some subtle hints, Abdusamad felt their unexpressed hostility and suspicion, and if all followed him with two eyes, Sheikh Bahlul did with four (3, 319-p).

Умуман олганда, ўзбек тилида битилган ҳар қандай асарнинг дунё тилларига таржима қилиниши бу жуда қувонарли воқеа, албатта. Бу билан ўзбек халқи, тарихи, маданияти, турмуш тарзи ва бошқа жиҳатлари яна бир бор дунё юзини кўради ва бошқа халқлар билан янада яқинлашади. Шу жиҳатдан олиб қаралганда, Ойбекнинг “Навоий” асарининг инглиз тилидаги таржимаси олдига қўйилган вазифа адо этилган дейиш мумкин. Лекин бир нарсани ёдда сақлаш керакки, буюк асарлардаги пур маъноликни, ўзбек халқи маънавиятини, маданиятига хос жиҳатларни чет тилларда сўзлашувчи китобхонларга борица етказиш учун асар таржимаси устида қайта-қайта кўп ишлаш, жумлаларни янада сайқаллаштириш, уларга аниқлик киритиш ва асарнинг бир эмас, бир неча таржима вариантларини яратиш талаб этилади. Бу маънода шундай юксак масъулиятни зиммасига ола билган барча ижодкорларга тасанно айтиш лозим, холос.

**СамДЧТИ Таржима
назарияси ва амалиёти кафедраси
ўқитувчиси Нурбаева Ш.К.**